

JOSEPH CONRAD 'UITROEIE DIE BEESTEN!'

JOSEPH CONRAD. ZIJN NAAM KENT IEDEREEN, ZIJN BOEKEN WORDEN BIJNA NIET MEER GELEZEN.

DOOR HANS RENDERS

VAN JOSEPH CONRAD is maar een enkel boek in Nederlandse vertaling voorradig, *Hart der duisternis*. Filmregisseurs daarentegen zijn dol op Conrad. Alfred Hitchcock baseerde zijn *Sabotage* (1936) op *The Secret Agent* en de wereldberoemde film *Apocalypse Now* van Francis Ford Coppola is gemaakt naar *Heart of Darkness*. En ook op basis van *The Duel* en andere romans van Conrad zijn films gemaakt.

John Stape, de Engelse biograaf die zich eerder op Thomas Hardy en Virginia Woolf stortte, komt nu met een wat raadselachtige biografie van Józef Teodor Konrad Korzeniowski (1857-1924). Voor een man die niet alleen zijn naam veranderde, maar zich ook van Pool naar Engelsman liet naturaliseren en na jarenlang zeeman te zijn geweest schrijver werd, is de titel van deze biografie in elk geval goed gekozen: 'De vele levens van Joseph Conrad'.

BONKIGE ZEEMAN

Conrad was dan wel een Pool, maar bij zijn geboorte bestond Polen helemaal niet, het maakte deel uit van het Russische Rijk. De politieke woelingen halverwege de negentiende eeuw rond het Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk en het Russische tsarenbewind bepaalden zijn jeugd, al was het alleen maar omdat Conrads vader een fanatiek schrijver van politieke pamfletten was. De hele familie werd daarom door het tsaristische regime naar een uithoek verbannen.

Dat politiek een mensenleven kan verwoesten leerde Conrad al op jeugdige leeftijd. Maar ook de literatuur werd hem met de papelep

ingegoten, want zijn vader was vertaler van zowel Victor Hugo als van Charles Dickens en Shakespeare.

De jonge Conrad las Franse en Poolse literatuur. Flaubert was zijn held. Daar wordt een jongen van veertien of vijftien jaar zelfbewust van, en dat kwam goed uit. Op zijn zestiende bezweken zowel zijn moeder als zijn vader aan tbc. Onder voogdij van een oom leven, stond hem niet aan. Wat moet een jongen van die leeftijd dan?

Conrad wist het wel. Hij vertrok naar Marseille en monsterde aan op een Engels vrachtschip. Na twintig jaar voor de koopvaardij de wereld te hebben bereisd, begon de bonkige zeeman een boek te schrijven: *Almayer's Folly*. Deze roman over een jongeman die ontevreden is met zijn bestaan en probeert zijn omstandigheden te verbeteren, werd meteen door een Londense uitgever als een meesterwerk herkend.

Het boek verscheen in 1895 zowel in Engeland als de Verenigde Staten. Een schrijver was geboren.

TIKJE SAAI

John Stape is zo'n biograaf die niets aan het toeval overlaat en ons overlaadt met feitjes. Hoe lang Conrad ergens woonde, hoeveel voorschot hij op een boek kreeg en wat de tien pond van een eeuw geleden nu waard zou zijn. Dat maakt allemaal een vertrouwenwekkende indruk maar een tikje saai is het ook. In zijn voorwoord schrijft Stape dat elke biografie 'elementen van fictie' bevat.

Aanvankelijk denk je dat hij hiermee wil zeggen dat de biograaf over enig verbeeldingsvermogen moet beschikken om de losse

feitjes aan elkaar te schrijven, maar helaas bedoelt Stape dat er veel onwaars over Conrad is gepubliceerd in de loop der jaren.

De eerste hoofdstukken van deze biografie gebruikt hij vervolgens om een en ander in de Conradkunde recht te zetten. Uit de noten blijkt dat wijlen Hans van Marle, de Nederlandse vertaler, hem regelmatig van bruikbare informatie heeft voorzien.

Dat is een postume daad van rechtvaardigheid, want van de paar Nederlanders die in Conrads roman *An outcast of the Islands* figureren, waren in de Poolse vertaling Duitsers gemaakt. Stape vermeldt niet dat Conrads debuut *Almayer's Folly* geïnspireerd is op de ontmoeting met de Indische Nederlander Almeyer.

Een beetje meer drama en verbeeldingskunst en minder bronnencommentaar hadden de eerste helft van deze biografie boeiender kunnen maken.

BEROEMDE VRIENDEN

De fixatie van de biograaf op cijfers wordt gaandeweg steeds irritanter maar wel begrijpelijker, als we lezen dat Conrad een groot deel van zijn tijd bezig was met onderhandelingen over honoraria voor zijn werk. Hij had ontdekt dat je als schrijver ook geld kon verdienen met het publiceren van korte verhalen in kranten en tijdschriften zoals *The Times* en *Illustrated London News*. Maar dan moest je daar wel zwaar over onderhandelen. En de zelfbewuste schrijver had een eeuw geleden al door dat je zelfs geld kon krijgen voor het manuscript van een roman. Stape beschrijft nauwgezet hoe Conrad met meerdere verzamelaars in Amerika zaken deed. Ook zijn wijseling van uitgevers was altijd het gevolg van geldkwesties.

HONDENTROUW

Het succes van een schrijver is doorgaans moeilijk te verklaren, maar in Conrads geval hielp het in elk geval dat hij beroemde vrienden had, zoals Henry James, Herbert Wells (auteur van het wereldberoemde boek *The Invisible Man*) en de geestelijke vader van *Peter Pan* van James Barrie. En ook dat hij een redacteur had, Edward Garnett, die hem volgde van de ene uitgeverij naar de andere (Tegenwoordig gaat het vaker andersom: schrijvers die hun redacteur van de ene naar de andere uitgeverij volgen).

Garnetts hondentrouw blijkt ook uit de diverse recensies die hij schreef van Conrads romans die nota bene door hem zelf geredigeerd waren.

PARANOÏDE

Geld blijft een belangrijk thema, maar naarmate het boek vordert, weet de biograaf aannemelijk te maken dat het Conrads persoonlijkheid tekende. Als een vriend tijdens een verblijf in Conrads huis ernstig ziek wordt, slaat bij de schrijver de paniek toe. Stel dat hij overlijdt en dat Conrad de begrafenis kosten moet betalen!

Conrads laatste jaren waren ontluisterend en dramatisch. Op hun eenentwintigste trouwdag gaf hij zijn vrouw Jessie een rolstoel. Zelf lag hij steeds vaker doodziek in bed, paranoïde en verzuurd. Op 3 augustus 1924 zat Conrad aan zijn schrijftafel te werken. Zijn vrouw lag al te slapen. Ze werd wakker van zijn commando: 'Hier'. Toen ze ging kijken, vond ze haar man dood.

STOOMBOOT

Zijn oeuvre wordt tegenwoordig dan niet meer gelezen, maar Conrads stem klinkt door in de romans van Gabriel García Márquez, V.S. Naipaul en J.M. Coetzee. In hun werk worden de morele consequenties geschetst van imperialisme en kolonialisme.

In *Heart of Darkness* vertelt een kapitein aan zijn bemanning hoe hij ooit met een stoomboot naar Congo voer om de ontspoorde handelsagent Kurtz op te halen. Kurtz staat symbool voor het morele deficit van de westerse mens. Hij schreef ooit een verlicht rapport over de onderdrukking van de primitieve volkeren in Afrika. Oplossingen heeft hij niet. Hoewel?

In een naschrift van diezelfde Kurtz stond: 'Uitroeien die beesten!' De mens is een mysterie, zo lijkt Conrad ons duidelijk te willen maken.

MYSTERIE

Eerlijk gezegd blijft Conrad na lezing van deze biografie ook een mysterie. De biograaf zegt wel doorlopend dat Conrads Poolse afkomst en zijn ervaring als stuurman op een schip belangrijk waren voor zijn schrijverschap, maar hij 'showt' het niet. *Ships that pass in the night*, dat gevoel overheerst na lezing van de wederwaardigheden van Joseph Conrad.

Dat is een weemoedig en romantisch gevoel in de liefde, aantrekkelijk voor een roman maar voor een biografie toch wat minder.

John Stape, 'De vele levens van Joseph Conrad. Een biografie', vertaald door Maaike Bijnsdorp en Lucie Schaap. Uitgegeven door Atlas, 480 pagina's, € 39,90